

DEPARTMENT OF
POLITICAL SCIENCE

FOUNDED 1999

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Журналистика және саясаттану факультеті
Саясаттану кафедрасы

L.N. Gumilyov Eurasian National University
Faculty of Journalism and Political Science
Department of Political Science

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
Факультет журналистики и политологии
Кафедра политологии

**«ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН: ТҰРАҚТЫЛЫҚ ПЕН ПРОГРЕСКЕ 30
ЖЫЛ»**

XI-ші Халықаралық ғылыми-практикалық
конференция материалдары
9 сәуір 2021 ж.

**«INDEPENDENT KAZAKHSTAN: 30 YEARS OF STABILITY AND
PROGRESS»**

Proceedings of the XI-International Scientific and Practical Conference
on April 9, 2021

**«НЕЗАВИСИМЫЙ КАЗАХСТАН: 30 ЛЕТ СТАБИЛЬНОСТИ И
ПРОГРЕССА»**

Материалы XI-Международной
научно-практической конференции
9 апреля 2021 г.

Нұр-Сұлтан, 2021

УДК 327(063)
ББК 66.4 (0)
С 69

Редакционная коллегия:

К.полит. наук, ассоциированный проф. **М.К. Дюсембекова**, Казахстан
Кандидат политических наук, профессор **Е.Л. Нечаева**, Казахстан
Доктор политических наук, профессор **Е.В. Матвеева**, Россия
Кандидат политических наук, доцент **М.К. Тулебаева**, Казахстан
Магистр социальных наук, преподаватель **Н.Болатулы**, Казахстан

«Независимый Казахстан: 30 лет стабильности и прогресса».

Сборник материалов XI-Международной научно-практической конференции. (9 апреля 2021 г.) – Нур-Султан, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева.

ISBN 978-601-337-516-8

Сборник материалов международной научно-практической конференции содержит тезисы докладов преподавателей, докторантов PhD, магистрантов в области политических наук. Основная тематическая направленность дискуссионных вопросов отражает аспекты реализации социальной политики государства в условиях глобализации, актуальные проблемы политической науки.

В докладах сохранен авторский стиль. Материалы сборника предназначены для широкого круга научной и научно-педагогической общественности, могут быть использованы в теории и практике прикладной политологии и международных отношений.

Ответственность за аутентичность и точность цитат, имен, названий и иных сведений, а также за соблюдение закона об интеллектуальной собственности несут авторы публикаций.

ISBN 978-601-337-516-8

**© Кафедра политологии
ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 2021.**

Орынбаев Ж.Б., Сергазин Е. Ф.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр Сұлтан қаласы, Қазақстан Республикасы
sergazin1958@mail.ru, jas.demi@mail.ru

БҰҰ-НЫҢ БАҒДАРЛАМАЛАРЫНЫҢ ШЕҢБЕРІНДЕ АУЫЗ СУМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАЛАРЫНЫҢ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫ

Abstract. The article discusses the United Nations (UN) Millennium Development Goals and the Sustainable Development Program to ensure safe and affordable drinking water for all and effectively address water problems. Also analyzed the state programs of the Republic of Kazakhstan adopted within the UN programs and its results.

Key words: Drinking water problem, United Nations Organization (UN), Millennium Development Goals, Sustainable Development Program, government programs, etc.

БҰҰ-НЫҢ Мыңжылдық даму мақсаттары және Қазақстан

Дүниежүзілік банктің зерттеулерінде 2050 жылға қарай су тапшылығынан Қазақстанның кейбір аймақтарында ЖІӨ 6% түседі деген болжам бар, нәтижеде экономикаға кері әсері ететіні анық. Сондықтан су мәселелсін шешу стратегиялық мағызға ие. Мысалы, 2011 жылы мемлекеттің бюджетінен сумен қамтамасыз ету және суды бұру жұмыстарына 589 млрд. теңге бөлінген. «Ақ бұлақ» ауыз су бағдарламасына 1,2 трлн. теңге бөлінген болатын [1]. Ауыз су мәселесі әлем деңгейіндегі мәселе болғандықтан оны Біріккен Ұлттыр Ұйымы назардан тыс қалдырған емес. Қазақстанның да су мәселелері толық қанды шешілмеген сондықтан еліміз үшін бұл кезек күттірмейтін мәселе.

2000 жылдың қыркүйегінде БҰҰ мүше мемлекеттердің, оның ішінде Қазақстанның да, басшылары Мыңжылдық Декларациясын қабылдап, онда 2015 жылға дейінгі дамудың негізгі мақсаттары мен міндеттерін тұжырымдаған болатын.

Мыңжылдық даму мақсаттары 8 бағытты қамтыды. Олар:

- 1) аштық пен қайыршылықты жою;
- 2) жалпыға бірдей бастауыш білімді қамтамасыз ету;
- 3) ерлер мен әйелдердің теңдігін көтермелеу;
- 4) балалар өлімін азайту;
- 5) аналар өлімін төмендету;
- 6) АҚТҚ/ЖҚТБ, безгек және басқа да аурулардың таралуын болдырмау;
- 7) экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету;
- 8) даму мақсатында жаһандық әріптестікті қалыптастыру.

Мыңжылдық даму мақсаттарының бірі экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету бағытында 2015 жылға дейін ауыз суға тұрақты қолдары жетпейтін халық санын жартысына қысқарту көзделген [2].

Осы мақсаттарды жүзеге асару әрі ішкі ауыз су мәселелерін шешу жолында Қазақстан 2002-2010 жылдарға арналған «Ауыз су» мемлекеттік бағдарламасын қабылдады. Бағдарламаның стратегиялық мақсаты тұрғындарды қажетті көлемде және кепілді сапалы ауыз сумен қамтамасыз ету. Негізгі бағыттары судың сапасын жақсарту, жабдықтаудың қазіргі жүйелерін пайдалану қалпына келтіру және жетілдіру [3]. Бүгіннің өзінде көптеген қалаларда тіпті астанамыз Нұр-Сұлтанда да үйде ағатын суды ауыз су ретінде қолдануға болмайды, осының салдарынан тұрғындар суды сырттан сатып алуға мәжбүр. Мысалыға Қазақстанның

«Тәуелсіз Қазақстан: тұрақтылық пен прогреске 30 жыл» атты XI-ші Халықаралық ғылыми-практикалық конференция жинағы

Шымкент, Тараз және Алматы қалаларында краннан ағатын ауыз суды қолдана беруге жарамды ал басқа өңірлерде суды не сатып алады не алдын ала қайнатып алады.

Қазақстан сумен қамтамсыз етілу жағынан ТМД елдерінің арасында ең соңғы орында келеді. Себебі ірі өзендердің көпшілігінің арнасы көршілес жатқан елдерде немесе елден тыс жерлерде қалыптасады және бұл жағдай көршілес мемлекеттерден тәуелділікке алып келеді. Аумағының үлестік сумен қамтамсыз етілуі 1 шм. 37,0 мың куб.м. немесе жылына бір адамға 6,0 мың куб.м. келеді. 2002-2006 ж.ж. республикада таза суды шаруашылық –ішу мұқтаждарына пайдалану көлемінің тұрақты артуы байқалған. Сонымен бірге халыққа 1 тұрғынға есептегендегі орташа тәуліктік су босату 2001 ж 64л/а-дан 2005 ж 58л/а дейін төмендеген. Ауыз суға қала халқының 95,2% және ауыл халқының 57,2% қол жеткізген. 2005 ж. ҚР халқының 23,2% ауыз суға қолдары жетпеді, 1999 ж. бұл сан 24,9% құраған [2].

«Ауыз су» мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде 2002-2010 жылдары 3,5 миллионнан астам тұрғындары бар 3417 елді мекен сумен қамтамсыз етілген. 13288 шақырым су құбырлары тартылған. Суды тасымалдап пайдаланатын адамдардың саны азайған. Ауыл шаруашылығы министрлігінің Ауылдық аумақтар істері жөніндегі комитетінің ақпараттарына сәкес, суды тасымалдап пайдаланатын тұрғындардың саны 2002 жылғы 445 мың адамнан 2011 жылдың 1 қаңтарына қарасты 83 мыңға азайған. Бүтіндей алғанда, республика бойынша сумен қамтамсыз ету қызметтеріне қолжетімділік 6,9 пайызға ұлғайған, су жүйелерінде жиі болып тұратын апаттар саны 2004 жылмен салыстырғанда 15,8 пайызға азайған [4].

2010 жылы елбасының жарлығымен 2011-2020 жылдарға арналған «Ақ бұлақ» бағдарламасы қабылданады. Бұл «Ауыз су» мемлекеттік бағдарламасының жалғасы деуге болады. Халықты тек қана сапалы ауыз сумен қамтамсыз ету мақсатында бағдарлама аясында 944 миллиард теңге бөлінген [5].

Бағдарламаның мақсаттары:

- Халықты сапалы ауыз сумен және су бұру қызметтерімен қамтамсыз ету.

Бағдарламаның міндеттері:

- Сумен жабдықтау мен су бұрудың жаңа объектілерін салу және қолданыстағыларынқайта жаңарту кезінде жүйелік тәсілді енгізу.

- Қалалық жерлерде сумен жабдықтау мен су бұрудың орталықтандырылған жүйелерін салу және қайта жаңарту.

- Ауылдық елді мекендерде сумен жабдықтау мен су бұрудың жергілікті жүйелерін қайта жаңарту.

- Сумен жабдықтау мен су бұруды реттеу саласындағы нормативтік құқықтық базаны жетілдіру.

- Елді мекендердің сумен жабдықтау және су бұру жүйесін тиімді және рентабельді пайдалануды қамтамсыз ету.

- Су шаруашылығы секторының инвестициялық тартымдылығын арттыру және сумен жабдықтау мен су бұру объектілерін қаржыландыруға жеке меншік капиталды барынша тарту.

- Халықты ауыз сумен қамтамсыз ету үшін жер асты суларының әлеуетін барынша пайдалану [6].

«Ақ бұлақ» бағдарламасының мақсаты - 2020 жылға дейін Қазақстан халқының 80 %-ын орталықтандырылған сапалы ауыз сумен қамту. Атап айтсақ, қалалар - 100 пайыз, елді мекендер - 80 пайыз сумен қамтылуға тиіс болған. Мысалы, Оңтүстік Қазақстанда 2010-2015 жылдар аралығында 253 елді мекенге ауызсу жүйесі жүргізіліп, 900 мыңға жуық тұрғын таза сумен қамтылған. «Ақ бұлақ» бағдарламасы бойынша 39 нысанның құрылысы жүргізіліген [7]. Статистикаға зер салсақ бір ғана Оңтүстік Қазақстан (Түркістан облысы) мысалында бағдарлама жақсы нәтижелер көрсеткен.

Кесте 1. Қазақстан және шетел мемлекеттері [8].

БҰҰ Тұрақты даму мақсаттары және Қазақстан

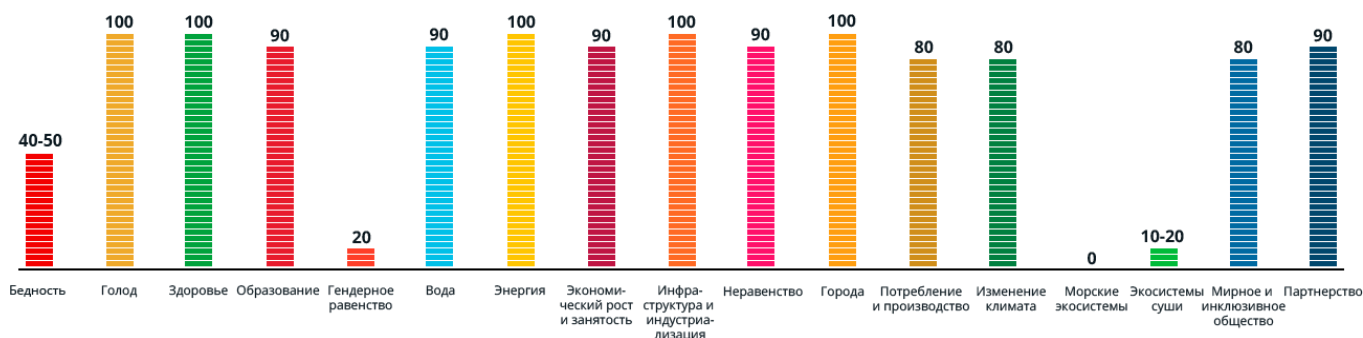
2015 жылдың қыркүйек айында БҰҰ-дің 70-ші Бас Ассамблеясы шеңберінде БҰҰ саммитінде 2015 жылдан кейінгі даму саласындағы күн тәртібін қабылдау бойынша Қазақстан Республикасының Президенті Н.А.Назарбаев өзге БҰҰ мүше-мемлекеттердің басшыларымен бірге, Тұрақты даму мақсаттарының (ТДМ) бағдарлары Қазақстанның басымдықтары мен міндеттеріне толық сәйкес келетініне ерекше көңіл бөліп, бұдан былайғы жаһандық дамуға арналған жаңа құжатқа қол қойды. ТДМ 2030 жылға дейін жетуге тиіс 17 мақсаттан, сондай-ақ, оларға байланысты 169 міндеттерден және 242 индикатордан тұрады. Олардың ішінде экологиялық атап айтқанда ауыз су мен санитариялық мәселелерге де маңызды орын берген.

«ЭКСПО-2017» халықаралық көрмесін өткізу және БҰҰ көмегімен көрме базасында «Келешек энергиясы» Жасыл технологиялар мен инвестициялық жобалар орталығын құру ТДМ іске асыру жөніндегі халықаралық күш салуына заттай қосқан үлес болып табылады [9].

Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің орынбасары төрағалығымен Тұрақты даму мақсаттары жөніндегі үйлестіру кеңесі Қазақстан Республикасы Премьер-министрінің 2018 жылғы 15 тамыздағы тапсырмасы бойынша құрылды. Ұлттық экономика министрлігі Кеңес жұмысының үйлестіру органы болып табылады. Хатшылықтың рөлінде сараптамалық-талдамалық қолдау көрсететін «Экономикалық зерттеулер институты» АҚ болады [10].

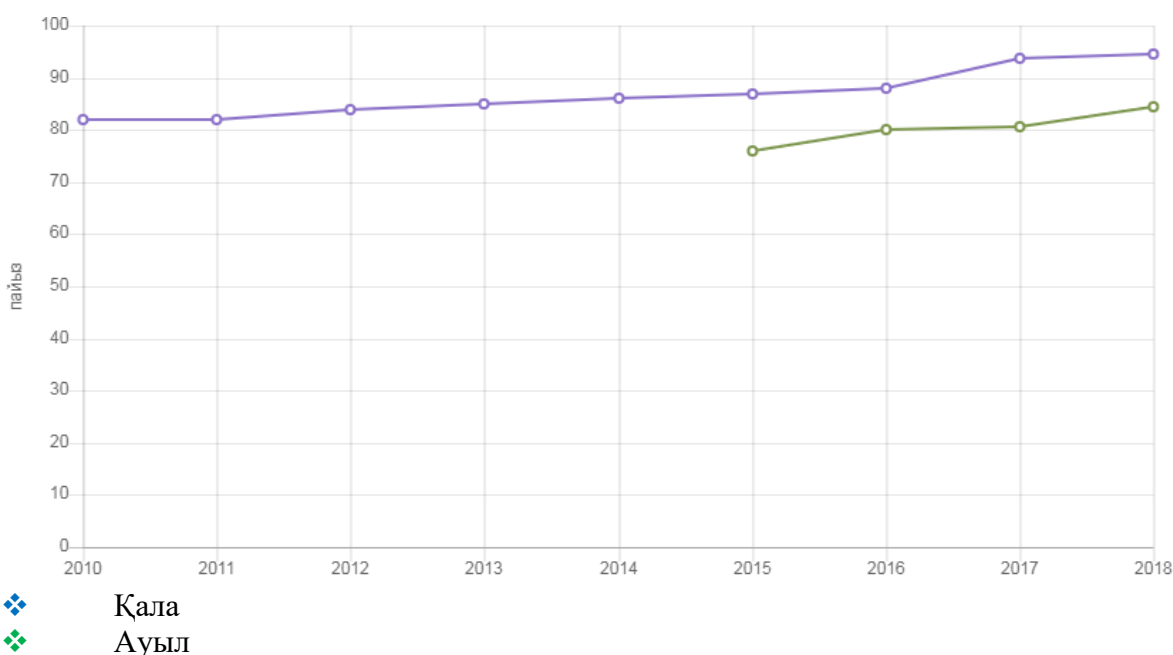
БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттарының шеңберінде Қазақстан қабылданған бағдарламалары нәтижесі ретінде көптеген әлеуметтік, экономикалық және экологиялық мәселелерін белгілі дәрежеде шешті деуге болады.

Қазақстандағы тұрақты даму мақсаттарының нәтижесі (2015-2018)

Кесте 2 [10].

1. Қазақстан Республикасында халықтың орталықтандырылған сумен жабдықтаумен қамтамасыз ету (2010-2018).

Кесте 3 [11].

Дүниежүзілік ресурстар институтының бағалауы бойынша Орталық Азия елдері су тапшылығы жоғарғы елдер қатарына жатады. Ал, Қазақстан болса, орташа-жоғары қатарға кіреді. Халықаралық сарапшылардың қорытындысы бойынша Қазақстандағы су тұтыну көлемі 2040 жылға қарай 56 пайызға өседі және жыл сайынғы су тапшылығы 12 шекше шақырымды құрауы мүмін. Елдің жыл сайынғы жерүсті су қоры 100 текше шақырымнан аса көлемді құрайды. Оның 46 текше шақырымы немесе 46 пайызы Қазақстаннан тыс жерлерде қалыптасады. Сонымен қатар жерасты су әлеуеті жылына 15 текше шақырымды құрап отыр.

Жоғарыда аталып өткен бағдарламалардың жалғасы ретінде ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі тарапынан су ресурстарын басқарудың 2020-2030 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының тұжырымдамасы әзірленуде [12].

Қорытынды

Қорыта айтқанда Қазақстан БҰҰ-ның бағдарламалыры шеңберінде қабылдаған мемлекеттік бағдарламалары аясында қалалық және ауылдық аймақтардың ауыз су мәселелері шешілуде. Бірақ су мәселесі ауқымы кең болғандықтан бұл сала комплексті шешімдерді қажет етеді. Сондықтан ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі 2020-2030 жылдар арасында жүзеге асатын бағдарлама және 2021 жылы жаңа Су кодексін және

«Тәуелсіз Қазақстан: тұрақтылық пен прогреске 30 жыл» атты XI-ші Халықаралық ғылыми-практикалық конференция жинағы

«Гидротехникалық құрылыстардың қауіпсіздігі туралы» Заң жобасын қабылдады. Сонымен қатар шекералық аумақтарда көрші мемлекеттермен мәселені бірігіп, келісе отырып шешуге болады деп ойлаймын (мысалы, Алматы, Жамбыл, Түркістан облыстарына су ағысы көрші мемлекеттерден келеді). Бағдарламаларды қабылдас бұрын осы мәселелерді назарға алған дұрыс. Сонымен бірге, Орталық Азия мемлекеттерінің ішінде су ресурстарының тапшылығы ең көп Өзбекстанда байқалады, сондықтан да Өзбекстан Қырғызстан және Тәжікстан арқылы келетін суды максималды түрде пайдалануға тырысады деген сөз. Бұл өз кезегінде Қазақстанның оңтүстік аймақтарына су жітіспеушілігіне алып келеді. Мемлекет тарапынан жүзеге асып жатқан бағдарламалармен бірге, су ресурстарын қамтамасыз ететін ұзақ мерзімді доктриналар да қабылданғаны дұрыс деп есептеймін.

Әдебиеттер:

1. Мамырханова М. Дефицит воды повысится к 2050 году в Казахстане [Электрон.ресурс]. – 2019 – URL: <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2019-11/deficit-vody-povysitsya-k-2050-godu-v-kazakhstane> (дата обращения: 23.11.2020)
2. Қазақстандағы Мыңжылдық Даму Мақсаттары, БҰҰ-ның Қазақстан Республикасындағы Өкілдігі [Электрон.ресурс]. – 2007 – URL: <http://www.undp.org/content/dam/kazakhstan/un/mdg/docs/Millennium%20Development%20Goals%20Report%20for%20Kazakhstan%202007%20kk.pdf> (дата обращения: 23.11.2020)
3. 2002-2010 жылдарға арналған "Ауыз су" облыстық бағдарламасы туралы [Электрон.ресурс]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V03D0001084> (дата обращения: 20.11.2020)
4. «Ақ бұлақ»: әрбір үйге таза су! [Электрон.ресурс]. – 2011 – URL: <https://egemen.kz/article/11023-aq-bulag-arbir-uyge-taza-su> (дата обращения: 18.11.2020)
5. 2010 жылғы 25 қазан – 1 қараша аралығында Қазақстан Республикасы Парламентінің қызметі туралы жарық көрген бұқаралық ақпарат құралдарындағы

«Тәуелсіз Қазақстан: тұрақтылық пен прогреске 30 жыл» атты XI-ші Халықаралық ғылыми-практикалық конференция жинағы

жарияланымдарға шолу [Электрон.ресурс]. – 2010 – URL: <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/news-details/id310/2/1> (дата обращения: 25.11.2020)

6. 2011 - 2020 жылдарға арналған "Ақ бұлақ" бағдарламасын бекіту туралы [Электрон.ресурс]. – 2010 – URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1100000570> (дата обращения: 22.11.2020)

7. Капалбаева Ж. «Ақбұлақ» бағдарламасына ауылдықтар дән риза – ОҚО [Электрон.ресурс]. – 2015 – URL: https://www.inform.kz/kz/akbulak-bagdarlamasy-na-auyldyktar-dan-riza-oko_a2815459 (дата обращения: 23.11.2020)

8. Мыңжылдықтың Даму Мақсаттары, Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы [Электрон.ресурс]. – 2020 – URL: https://stat.gov.kz/official/sustainable_development_goals/archive/millennium_development_goals (дата обращения: 23.11.2020)

9. Қазақстандағы тұрақты даму мақсаттарын іске асыру туралы қысқаша ақпарат [Электрон.ресурс]. – 2017 – URL: https://egov.kz/cms/kk/articles/development_goals (дата обращения: 21.11.2020)

10. ҚР-ғы Тұрақты даму мақсаттары [Электрон.ресурс]. – 2020 – URL: <https://egov.kz/cms/kk/zur> (дата обращения: 23.11.2020)

11. Қазақстан Республикасында халықтың орталықтандырылған сумен жабдықтаумен қамтамасыз ету [Электрон.ресурс]. – 2020 – URL: <https://kazstat.github.io/sdg-site-kazstat/6-1-1/> (дата обращения: 24.11.2020)

12. Жиёмбай М. 2040 жылға қарай Қазақстандағы су тапшылығы 12 текше шақырымды құрауы мүмкін –Мырзағалиев [Электрон.ресурс]. – 2020 – URL: https://lenta.inform.kz/kz/2040-zhylga-karay-kazakstandagy-su-tapshylygy-12-tekshe-shakyrymdy-kurauy-mumkin-myrzagaliyev_a3608325 (дата обращения: 23.11.2020)

**Турханова А.Ж., Булат А.Ө.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр Сұлтан қаласы, Қазақстан Республикасы**

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КИБЕРҚАУІПСІЗДІК ШЕҢБЕРІНДЕГІ ЖЕТІСТІКТЕРІ

Abstract. The article discusses the problems of cybersecurity issues in Kazakhstan. The importance of cybersecurity for the state is emphasized in the framework of the National Security Strategy.

Key words: cybersecurity, Internet, information security.

Жаһандану кезеңінде ұлттық және экономикалық қауіпсіздік күнделікті өмір, тұрақты, қауіпсіз киберкеңістікке тәуелді.

Киберкеңістік және оның негізгі инфрақұрылымы физикалық және киберқауіптерге осал болып келеді. Кибер-қылмыскер мен қылмыстық топтар ақпарат пен материалдық мүлік көздерін ұрлау мақсатында негізгі мемлекеттік маңызды қызметтердің жұмысын бұзу, жою немесе қауіп-қатерге душар ету мүмкіндіктерін пайдаланады.

Қазіргі таңда "қауіпсіздік" ұғымы үш түрлі тәсілдердің призмасы арқылы қарастырылады: 1) қауіптің болмауы, 2) қауіпсіздік 3) жүйенің тұрақтылығы. Ақпараттық кеңістіктің ерекшелігі қауіптің болмау тәсілін орынсыз етеді. Ақпараттық қауіпсіздікті сақтау мәселесі есептеу желілерінің, аумақтық бөлінген жүйелердің және бірлесіп пайдаланылатын ресурстарға қашықтан қол жеткізу жүйелерінің дамуы мен таралуына байланысты аса күрделі